

## Waarom is uitbouw der Landbouwcoöperatie in deze tijd gewenst?

*(Inleiding gehouden door de heer Ir. S. L. Louwes in de algemene vergadering van het Kon. Nederl. Landbouw Comité van 17 November 1928.*

Zonder enigen twijfel hebben velen, die de agenda der Alg. Vergadering van het K. N. L.-C. zagen, de opmerking gemaakt, dat dit punt der agenda zonder enig bezwaar gemist had kunnen worden. Toen op de bestuursvergadering van het Comité een onderwerp moest worden aangewezen, uit de vele, ging mijn voorkeur niet uit naar dit onderwerp, maar toen men mij vroeg dit in te leiden, heb ik het aangenomen, omdat er misschien toch nog wel iets te zeggen is over een onderwerp als dit, dat wel eens gezegd wordt geheel en al te zijn *doodgepraat*.

Ik heb aangenomen, mede omdat tegenwoordig wel eens wordt gepraat over een zekere **coöperatie-moeheid**, die zich vooral zou voordoen in die provincies, die eerst de pioniers der coöperatie zijn geweest, ieder in haar eigen lijn. Dat zou twee dingen kunnen betekenen n.l. dat coöperatie als zodanig heeft afgedaan als middel om de boerenstand de strijd om het bestaan te vergemakkelijken, dat dus de bruikbaarheid van de coöperatie in dat opzicht blijft verre beneden de maat, die haar ijverige voorstanders in haar meenden te mogen zien.

Het kan evenwel ook zijn, dat het niet ligt aan de coöperatie zelf, maar aan de coöperatoren, dus niet aan het instrument maar aan de gebruikers van dit instrument. Het komt mij nu van belang voor na te gaan, waarin de oorzaak zit, bij het instrument of bij de bedienaars. Mocht het eerste waar zijn, dan is het zaak, dat wij omzien naar een ander middel om de boerenstand te helpen. Ligt het aan de bedienaars, dan is het zaak, dat wij ons zelf herzien.

Die coöperatie-moeheid is ontstaan na de oorlog en die coöperatie-moeheid komt vooral voor onder de meer ontwikkelde jongere boeren. Dat horen we tenminste voortdurend. Ik zelf ben niet in staat dat verschijnsel dagelijks te observeren, daar in de provincie, waar ik werkzaam ben, van een coöperatiemoeheid als zodanig niets te bespeuren valt.

Die coöperatie-moeheid is vooral opgetreden na enkele coöperatieve debacles. Er zijn geweest op allerlei gebied coöperatieve debacles. Wij hebben ze gekend bij strokartonfabrieken ik wijs nu alleen maar op een der oudste, de D.O.S. te Coevorden in 1917, bij aardappelmeelfabrieken o.a. de Drie Provincies, bij zuivelfabrieken o.a. **Stad en Lande**, verder de G.Z.V. Coöp. Aankoopverenigingen o.a. nu te Buitenpost, maar ook andere die niet direct tot een liquidatie geleid hebben. Tot nu toe zijn alleen de Boerenleenbanken er vrijwel geheel zonder kleerscheuren afgekomen.

---

<sup>1</sup> Door het AZB. Overgenomen uit het Algemeen Nederlandsch Landbouwblad van 17 jan. 1929.

Maar niet alleen hebben we deze debacles gekend, we hebben ook meer of minder ernstige reorganisaties bij massa's gezien. We hebben ook kunnen constateren ontevredenheid onder de leden, omdat hun coöperatie duur was, of minder uitkeerde dan een naburige coöperatie of speculatieve fabriek.

Al deze oorzaken hebben geleid tot een meer of minder grote coöperatie-moeheid. Wij kunnen de grootte dezer moeheid moeilijk peilen, wijl wij daarvoor geen maatstaf hebben bij de verenigingen met leveringsplicht. Bij die, welke zich geheel baseren op vrijwillige medewerking als b.v. de overgrote massa der aankoopverenigingen, is de belangstelling onmiddellijk af te lezen aan de omzet en die getuigt voor zich zelf, men ga de verslagen der coöp. aankoopverenigingen maar eens na, die van het Centraal Bureau aan het hoofd.

Hetzelfde geldt voor de Leenbanken. Ook hier is de medewerking vrijwillig, en dat het vertrouwen, de grondslag voor iedere bank, nog wel aanwezig is, blijkt uit de steeds toenemende deposito-cijfers der Centrale Banken te Utrecht en te Eindhoven.

Op deze beide grote gebieden der Coöp. dus geen spoor. van moeheid, wel is alles daar nog niet zoals het wezen moest, maar we hebben dan te maken met het tegendeel van de werkelijke coöperatie-moeheid, n.l. **coöperatie-luiheid**.

Voor hen, die in deze gebieden van coöp.-luiheid of liever nog in de slaap vóór het coöperatieve ontwaken verkerende streken, werken, is een schone taak weggelegd, hier de geesten wakker en ontvankelijk te maken. Ik kom daarop nog terug. Waar evenwel deze coöp.-moeheid kan bestaan dat is bij de ondernemingen met verplichte levering, dus bij suikerfabrieken, zuivelfabrieken, kartonfabrieken aardappelmeelfabrieken, verkoopverenigingen, e.d.

Hier komen we tot de grote moeilijkheid om de omvang van het verschijnsel te meten, daar iedere maatstaf ons ontbreekt. Men moet zich daarbij vooral niet te veel laten leiden door het vele kabaal, dat enkelen over deze zaak maken. Maar er zijn ontegenzeggelijk verschijnselen, die er op wijzen, dat een zekere lusteloosheid, ja zelfs afkeer van coöperatie bestaat en dan vooral onder de jongeren. Dit is misschien het meest fatale van het verschijnsel.

Het ligt aan ons om de oorzaak van het ontegenzeggelijk bestaande feit op te sporen. Zijn aanleiding en ook zijn oorzaak vindt het, zonder enige twijfel, mede in de vele catastrofes. Iemand, die een flink bedrag heeft moeten meebetalen in een coöp. catastrofe, zoals b.v. bij de D.O.S. of de G.Z.V., ziet allicht de coöperatie niet alleen in een rozig licht. Als het hem daarbij moeilijk wordt de financiën voor zijn bijdrage te vinden, dan zal hij de nadelen van de coöp. bedrijfsvorm zeer nadrukkelijk aan de lijve gevoelen.

Onder dergelijke omstandigheden is het moeilijker om enthousiast voor coöperatie te zijn, dan wanneer men dit niet heeft meegemaakt. Dergelijke catastrofes accentueren een mogelijke moeheid, maar het gevoel dat de eigen coöperatieve onderneming een belemmering in het bedrijf is op een gegeven moment, door in een tijd dat men het zo nodig heeft schijnbaar of werkelijk iets minder uit te keren, bewerkt chronisch hetzelfde. Nu zegt het eerste, n.l. de catastrofes niets tegen de coöperatie als zodanig en enkele coöp. debacles die ik meer van nabij beschouwd heb, hebben mij de overtuiging gegeven, dat een fundamenteel afwijken van de goeden coöperatieve weg de oorzaak was.

Vaak is de catastrofe het gevolg van het feit, dat men zich niet bepaald heeft tot hetgeen de - verkeerdelijk dikwijls zo genoemde - coöp. productie-vereniging beoogt, n.l. het verwerken van de gezamenlijk voortgebrachte producten. Men bouwt een fabriek die te groot is en heeft daarvoor dan in ieder geval technische en commerciële motieven, die meer of minder goed de toets der kritiek zullen kunnen doorstaan. In tijden van voor-spoed verdient men op de bijgekochte producten vrij wat, en dan gaat men de winst op de aangekochte producten geheel uitkeren of tenminste grotendeels. Dat is natuurlijk, van een coöp. oogpunt bezien, absoluut onjuist. Deze bijgekochte producten moeten er eigenlijk alleen voor dienen om de exploitatiekosten te drukken. De winst daarop ge-maakt dient te worden gereserveerd voor eventuele verliezen, die later ongetwijfeld ko-men.

Wordt aldus gehandeld dan is de fabriek zuiver coöp., wijl de landbouwers datgene krij-gen, wat ze willen hebben, n.l. de werkelijke waarde voor hun product.

Gaat men de op deze bijgekochte grondstof winst uitkeren, dan zijn er op 't moment dat er grote verliezen op de bijgekochte grondstof worden geleden, geen voldoende reser-ves. Wat men heeft gedaan is, dat men gemaakt heeft een speculatieve fabriek onder co-öp. naam en uit deze verwarring der twee begrippen zijn vele grote catastrofes ontstaan. Want het is niet alleen een naamsverwarring, men heeft de ook voor de coöperatie ge-zonde commerciële politiek op een speculatieve onderneming toegepast en dat is fataal.

Verder is de oorzaak geweest de onvoldoende leiding, dezelfde oorzaak die ook zovele particuliere zaken ten gronde helpt. Gewoonlijk heeft dan een directeur de zaak slecht beheerd, terwijl het bestuur onvoldoende toezicht hield of slechts zeer onvoldoende in staat was om toezicht te houden. Deze oorzaak heeft zeer veel ellende gebracht en zal, als er geen afdoende maatregelen worden genomen, nog meer ellende brengen. Hier is men tot op zekere hoogte ook afgeweken van de coöp. weg, of liever men heeft deze niet ten einde bewandeld.

Als men slechts aaneensluiting had gezocht bij soortgelijke coöp. en deze niet als con-currenten maar als collega's had beschouwd en de eigen zaak, die men zelf niet voldoen-de kon controleren, had gesteld onder leiding van een gezamenlijk beproefden contro-leur, was er niets gebeurd.

Op deze weg is nog veel te bereiken en het lijkt mij niet ongewenst dat deze twee grote fouten der coöperatie eens onder ogen worden gezien. Men zou dat b.v. kunnen doen doordien door het K. N. L.-C. werd ingesteld een commissie, die tot opdracht kreeg na te gaan:

1. waaraan de debacles in verschillende coöp. verenigingen de laatste jaren zijn toe te schrijven;
2. welke middelen zijn aan te wijzen om dit in het vervolg te voorkomen.

Het is een feit dat de enige aanleiding tot de oprichting van vrijwel alle coöp. verenigin-gen was de neiging om meer geld te krijgen voor de producten of minder te betalen voor de grondstoffen, en bij de overgrote meerderheid gaf het directe voordeel hier de door-slag. Nu zijn deze motieven zeer zeker te respecteren, maar ze zijn wat al te smal als ze zonder meer de basis moeten vormen voor het gehele gebouw der coöperatie.

Want als nu als enig voordeel van de coöperatie het directe geldelijke voordeel geldt, dan ligt het in de aard der dingen om alleen maar hiernaar te kijken. Zodra die coöp. dit

voordeel niet meer geeft, zo spoedig houdt ook de liefde voor de coöp. op of verkeert in het tegendeel. Daar hebben we dan ook de werkelijke oorzaak van de coöp.-moeheid. Nu is voor ons coöperatie middel en geen doel. Wij willen niet eerst coöperaties en dan boeren, maar eerst boeren en dan coöperaties, maar coöperatie is toch iets meer dan een jas, die men aan de kapstok hangt zodra het niet meer regent.

Ja als men in coöperatie alleen het directe geldelijk voordeel ziet, of nog erger als men de coöperatie ziet als middel van geldbelegging en dan liefst een goed renderend en niet speculatieve geldbelegging, dat dan de coöp. liefde tot ver beneden het vriespunt daalt, als de verwachte voordelen eens een keer uitblijven, wie zal het verwonderen. Er wordt beweerd dat er suikerfabrieken zijn waar aandelen met leveringsplicht zijn in handen van stationsbeambten, etc., etc. Mensen die nooit een suikerbiet verbouwden, noch ooit zullen verbouwen. Een vereniging, opgetrokken op zulke leden of die aan zulke mensen aandelen uitgeeft, deed beter zich van de naam coöp. bij de e.v. gelegenheid te ontdoen, of zich te noemen „coöperatie tot het verdienen van zoveel mogelijk geld op andermans suikerbieten“.

Natuurlijk, geldt dit niet alleen voor de bovengenoemde niet-verbouwers, het geldt ook voor die verbouwers, die meer aandelen nemen, dan met hun bedrijf in overeenstemming is. Bij deze, zelfs bij de anderen, kunnen de motieven schoon zijn, het neemt niet weg dat de basis zwak blijft. Het ligt dan ook geheel in deze lijn, dat nu op het moment, nu de coöp. kartonfabrieken voor de leden zo voordelig zijn, er een grote beweging beslaat, om in de streek waar men nog niet-coöperatief stro heeft een nieuwe kartonfabriek op te richten. Als dit alleen de drijfveer is, blijft de basis zwak.

Hoewel in de grond, zoals ook reeds gezegd, financiële motieven de reden zijn van het bestaan der coöperaties moet men zorgen dat men deze beziet uit een zeer ruim oogpunt, d.w.z. dat men niet alleen moet kijken naar de directe voordelen maar al de voordelen, die de coöperatie kan brengen, in 't oog moet vatten. Dan valt het directe financiële voordeel niet weg, maar wel staat en valt de coöp. niet meer met een tegenslag van korter of langer duur, dan is niet langer de coöp. de jas die men na regen uittrekt, dan is zij het huis dat de vaste beschutting vormt van de familie.

Zo en zo alleen moet men de coöperatie zien, maar dat is nu eenmaal veel gemakkelijker gezegd dan gedaan.

Zij, die de coöperatie hebben gesticht, hebben de wereld gekend zonder coöp. Zij hebben aan den lijve gevoeld wat het zeggen wil, te zijn overgeleverd aan de zegeningen van de vrije handel. Zij hebben zich misschien nimmer al de mogelijkheden der coöp., samenwerking voor ogengesteld, maar zij hadden de ervaring. Zij waren en zijn tenminste doordrongen van de waarde der coöp. als direct verweermiddel. De jongeren kunnen dit in het algemeen niet meer kennen, vooral niet in de streken, waar de coöp. reeds lang ingeburgerd is, wijl een vergelijkingsbasis hier ontbreekt.

Kleiner en kleiner zal het leger worden van hen, die de tijd voor de coöperatie hebben meegemaakt, groter wordt dan het gevaar van het groeien der coöp.-moeheid. Bij een coöp. aankoopvereniging of coöp. boerenleenbank is dit gevaar geringer, wijl het zich onmiddellijk zal manifesteren. De niet stijgende omzet zal wijzen op iets verkeerd en zal meteen aanleiding zijn om het verschijnsel te onderzoeken. Daarom moet men naar

mijn mening, waar dit niet dringend noodzakelijk is, geen afnameplicht invoeren. Men verwijdt dan de thermometer.

Bij de andere verenigingen zal in een volgende crisis de coöp.-moeite zich nog wel ernstiger manifesteren als er niets gebeurt, dan is het gevaar niet denkbeeldig dat men scherven gaat maken.

Vroeger leerde de soldaat zijn handwerk al vechtende. Hij leerde het gewoonlijk slecht en niet alleen dat, velen leerden het nooit. Dat heeft zo lang geduurd tot onze prins Maurits het soldaat zijn ging behandelen als iets, dat men moest leren als ieder ander vak. Het gevolg was dat, tot verbazing van een ieder, hij zijn tegenstanders, de toenmalig beste soldaten ter wereld, iedere keer (*ver*)sloeg, en dat de Nederlanders vrij werden van de Spaanse overheersing.

Met onze coöperatoren is het al net zo. Van hen wordt verlangd, dat zij een voldoende inzicht in de grote betekenis der coöp. zullen opdoen door lid te zijn van verenigingen. Misschien dat er eens een enkele lezing aan wordt besteed, maar daarmee houdt het op. Trouwens ik had niet tot prins Maurits behoeven terug te gaan om een voorbeeld te vinden. Met de landbouw was het tot voor kort precies hetzelfde. Er werd aangenomen dat de boer al doende van vader zijn, vak zou leren. Ik behoef hier niet te schilderen, dat wij niet zouden zijn gekomen, waar we nu zijn, als we dat systeem volgehouden hadden.

Hier zit naar mijn mening de fout. Wij verwaarlozen ten ene male en hebben ten ene male verwaarloosd de opleiding onzer jeugd tot coöperator. De Denen zijn ons op het gebied van de landbouw in vele opzichten voor, maar als ze ons in één ding voor zijn, dan is het wel op het gebied der Coöperatie. De geschiktheid om coöperator te zijn vereist niet alleen een zekere mate van kennis, het vereist ook een zekere geestesgesteldheid.

De Denen hebben eigenlijk, voor zij tot coöperatie overgingen, de geestelijke grondslagen voor de coöperatie gelegd en wel zijn hier beslissend geweest de Volkshogescholen. Het K. N. L.-C. heeft dit jaar een excursie naar Denemarken ondernomen en daarbij heeft men ook ongetwijfeld kennis genomen van dit instituut, zonder welke men de Deense landbouw nimmer zal kunnen begrijpen. Deze Volkshogescholen, door Grundvig gesticht in de tijd toen Denemarken de volledige apathie ten prooi was na de verloren oorlogen, hebben met onze Hogescholen niets gemeen.

Het zijn internaten, waar jongens en meisjes tussen 18 en 25 jaar afwisselend onderwijs volgen, de jongens veelal in de winter, de meisjes in de zomer. Het is geen vakonderwijs dat hier gegeven wordt, maar meer karakter-vormend onderwijs. Deze volkshogescholen, met jaarlijkse cursussen van 4000 leerlingen, hebben het hoge peil van ontwikkeling gebracht, dat de Deense boerenstand kenmerkt, want het zijn vnl. plattelanders, die deze Volkshogescholen bezoeken.

Zij maken de a.s. boeren en, niet te vergeten, de boerinnen rijp voor de maatschappij. Het onderwijs leidt hen, het kan niet anders, er toe om te begrijpen de grote betekenis der samenwerking op het platteland, de grote betekenis niet alleen voor zich zelf, maar ook voor de Deense volksgemeenschap. Deze scholen zijn wel eens genoemd de broedplaatsen der coöperatie. De Volkshogeschool heeft, zoals gezegd, de Deense boerenbevolking rijp gemaakt voor coöperatie.

Het heeft de Deense jongemannen en vrouwen de grote betekenis van samenwerking met beroepsgenoten op alle wijzen doen zien. Wij behoeven nu niet de Denen na te volgen, het zou bij onze scherpe confessionele verdeling eenvoudig niet kunnen<sup>2</sup>, maar toch moeten wij zien, hoe we onzen angstwekkende achterstand op dit gebied inhalen. Dat is een zaak van belang voor alle coöperaties, grote en kleine, productie-, aankoop- en krediet-coöperaties. Zij moeten hun leden, maar vooral hun a.s. leden, rijp maken voor de coöperatie.

Ik zal er niet verder op ingaan, maar ik wilde er hun (*hier*) toch op wijzen, want als dit niet gebeurt, dan houdt op den duur onze coöperatie het niet. De coöp. beweging kan uiteindelijk alleen de vruchten brengen, die ze moet brengen, als het devies '*allen voor één*' nog enige werkelijkheid bevat. Als een groot deel der leden het lid-zijn der Coöp. als een bezwaar gevoelt, dan is het einde in het zicht.

Maar nu doet zich de vraag voor, die ik eigenlijk in het begin had te beantwoorden. Is er nu werkelijk aanleiding, om zoveel drukte te maken, m.a.w. kan die coöperatie in de toekomst nog wel zoveel doen voor de boer, dat het wenselijk is om alle krachten in te spannen om een meer coöperatief denkend geslacht op te leiden, om in te halen wat tot nu toe nagelaten is?

Ik meen te moeten beginnen met te zeggen, dat deze vraag m.i. bevestigend dient te worden beantwoord. Wij moeten niet in de coöperatie zien het in alle opzichten redding brengende middel, niet denken: als we maar coöpereren dan zal alles wel goed komen. Neen, de coöperatie heeft zijn grenzen, het is slechts een hulpmiddel, maar een zeer gewichtig hulpmiddel, welks mogelijkheden nog lang niet zijn uitgeput.

Alleen is in vele opzichten die betekenis moeilijker te onderkennen geworden. Vroeger was de propaganda voor de coöperatie betrekkelijk gemakkelijk. De particuliere industrie en de particuliere handel waren de grote propagandisten. Hun te grote lust tot winstbejag verleide hen tot daden, die het voor iedere boer wel heel duidelijk deden zijn, dat hier gevaar dreigde. Toen coöperatie tegen dit te grote winstbejag van de handel of fabrikanten een goed middel bleek, verbreidde de beweging zich snel.

Indertijd is zeer zeker de betekenis der coöperatie wel eens overschat en heeft men het middel voor het doel aangezien en geloofd, dat als men iets maar coöperatief noemde, het vanzelf wel goed moest gaan.

Bij het groeien der coöperatie bleek alras, dat deze toch in wezen nog wel iets meer was dan een goedkopere weg van producent tot consument en omgekeerd. Het bleek dat, doordat de landbouwers eerder de beschikking kregen over de grondstoffen, of langer de beschikking hielden over de producten, zij ook veel meer zeggingschap gingen houden over de kwaliteit. Waar de boer naar beide kanten belang heeft bij goede kwaliteit, bleek de coöperatie ook op dit gebied van waarde.

Eigenlijk al heel in het begin bleek - ik wijs maar op de geschiedenis van het C.B. (?) en de coöperatieve aardappelmeelfabrieken - dat er bij de „landbouwhandel” en de „landbouwindustrie”, ik zal nu maar woorden gebruiken, die de heer G.J. Blink ook bezigt in een werkje, merkwaardigerwijze getiteld „Landbouw en Volkenbond”, een neiging tot

---

<sup>2</sup> Onderstreept door JH.

aaneensluiting tegenover de landbouw was. Het bleek, dat ook in dezen de landbouw in de coöperatie een zeer uitstekend verweermiddel had.

De drie hoofdzaken, die door middel der coöperatie vervuld kunnen worden, zijn:

- 1<sup>e</sup> goedkopere distributie of verwerking;
- 2<sup>e</sup> betere zorg voor de kwaliteit;
- 3<sup>e</sup> verweer tegen trustvorming van andere groepen.

In het begin was voor velen het onder 1<sup>e</sup> genoemde het doel en het *alleenige* doel en bij de grote massa, die slechts het onder 1<sup>e</sup> genoemde direct gevoelt, gaat de coöp.-liefde op en neer met het resultaat van het onder 1<sup>e</sup> genoemde. Toen de misstanden groot waren op het onder 1<sup>e</sup> genoemde gebied, was de aandrang naar coöperatie groot. Op gebieden, waar deze misstanden, zich weer openbaren, ontwikkelt zich onmiddellijk weer de drang. Ik wijs b.v. op de neiging tot het stichten van een coöp. kartonfabriek Zolang de prikkel onder 1<sup>e</sup> genoemd werkt, is er geen gevaar voor de coöperatie Als, mede door het werken der coöperatie, de particuliere handel en de particuliere industrie zich aanpassen aan de coöperatie, dan wordt het bedenkelijker.

Minder nog bij de coöp. aankoop, waar de kwaliteitsbeoordeling voor de kopers bij de zeer kleine hoeveelheden lastiger is dan bij de verwerkings-coöperatie. De onder 1<sup>e</sup> genoemde prikkel heeft dus de neiging om te verminderen. Hoe staat het nu met de andere twee?

In de tweede plaats is genoemd de zorg voor de kwaliteit. Bij de aankoop is dit zo nauw verwant met het onder 1<sup>e</sup> genoemde, dat men deze twee als één zal kunnen beschouwen. Waar de boer hier direct met de kwaliteit te maken krijgt, en kwaliteit altijd meer of minder een zaak van vertrouwen blijft, vooral bijv. bij de tegenwoordig zo grote opgang makende gemengde veevoeders, zal in dit opzicht de coöperatie hier altijd een voordeel houden.

Bij verwerkings-coöperatie is dat wat anders. Daar profiteert de boer niet direct van de kwaliteit, of tenminste maar in geringe mate.

Hij profiteert er van als zijn zuivelfabriek, wat de kwaliteit betreft, ver uitsteekt boven de speculatieve. Hij heeft er hinder van, als deze er ver onder blijft, maar hij merkt het niet direct individueel of zijn fabriek meewerkt aan de verbetering van het nationale product of niet.

Ik wil het volgende voorbeeld even stellen. Fabriek A maakt een prima product: de prijs is iets hoger, maar de verwerkingskosten ook. Fabriek B maakt een slecht product, verkoopt weliswaar minder, maar heeft ook minder verwerkingskosten. Het eindresultaat is, dat fabriek B een fractie meer kan uitbetalen dan fabriek A. Op het moment is het onder de omstandigheden, zoals die zijn, dus fabriek B die het beste voldoet aan de onder 1<sup>e</sup> genoemde eis.

Gesteld nu eens, dat, gedwongen door de concurrentie of aangelokt door het voordeel, alle fabrieken de weg B opgingen, dan zou het product een slechte, naam krijgen, en dat zou weer ten gevolge hebben, vroeger of later, dat de te bedingen prijs zakte. Als gevolg zou ook de uitkering moeten zakken.

Volgden alle fabrieken het voorbeeld van A, dan zou de naam van het product stijgen en de uitkering kunnen stijgen.

Er is nu een groot verschil tussen de functie, die een coöperatie en een speculatie inneemt. De eerste heeft, als ze de zaak goed beziet, belang bij de marge tussen koop en verkoop, de tweede heeft belang bij de prijs van het product, meer bij de uit te betalen prijs. Als de toestand is zoals we in het begin schetsten, hebben beide groepen, als ze alleen naar het directe financiële belang zien, gelijk als ze de onder B geschetste weg volgen. Nu zullen ze dat vermoedelijk geen van beiden doen. Zowel onder de speculatieve als de coöperatieve zullen er zijn, die de weg A tegen tijdelijk nadeel in zullen willen bewandelen, omdat zij daarin uiteindelijk voordeel zien, maar toch zal de drang om iets dergelijks te doen veel en veel geringer zijn bij de speculatie dan bij de coöperatie.

Coöperatieve bedrijfspolitiek, mits goed begrepen, zal altijd moeten zijn een politiek op zeer langen termijn, omdat de coöperatie, meer nog dan voor personen, werkt voor bedrijven. Het uiteindelijk belang moet zijn het streven der coöp. Het directe belang kan niet nalaten op de politiek der speculatieve van groten invloed te blijven. Komt de marge in conflict met de uit te betalen prijs, dan moet, hoe goed de voornemens ook zijn, de marge het winnen. Zonder enige twijfel is de slechte positie, die in doorsnee onze bacon inneemt op de markt, te wijten aan het vrijwel ontbreken van coöperatie op dit gebied.

Men mag dan ook gerust constateren, dat de kwaliteit slechts veilig is bij de coöperatieve bedrijfsvorm, de goed bedoelde pogingen van verschillenden onder de speculatieve fabrieken doen daaraan niets af.

Het feit dat sommige coöp. dat niet inzien en dat zij, gedwongen dikwijls door de drang der omstandigheden, de in ons voorbeeld genoemden B-weg te gaan, de kracht missen zich daartegen te verzetten, bewijst ook niets. Wel is het zaak, dat de coöperaties meer dan tot nu toe hieraan aandacht besteden en alle middelen die kunnen dienen om de kwaliteit te verbeteren aangrijpen. Daartegen verzet zich nog dikwijls de verkeerde opvatting die leden en leiders van coöp. hebben van hun zaak. Wij zijn allen opgegroeid en opgeleid in de, als ik het eens heel vreemd mag noemen, „speculatieve” maatschappij-beschouwing, men zou het ook kunnen noemen individualistische maatschappij-beschouwing, hoewel aan dit ook andere betekenis wordt gehecht.

Onze boeren hebben t.o.v. de geheimen van hun vak altijd een geheel andere opvatting gehad dan de industriëlen en de handelaars. De aard der omstandigheden heeft gemaakt, dat er van beroepsgeheimen in het boerenbedrijf geen sprake was, bij de industriëlen en handelaars wel. Uit hun speciale kennis trokken zij voordelen en kregen zij een voor-sprong op hun concurrenten. Tot in de kleinste geledingen trok dit stelsel door en dat concurrentie-systeem heeft zonder enige twijfel veel gedaan om de productie op hoger peil te brengen, maar het is ook geworden een soort dogma, dat in onze gehele opvattingen is doorgedrongen en het past zeer slecht in de coöp. opvattingen in vele opzichten.

Een gevolg van het begrip der zaligmakende concurrentie is, dat de coöp. die op hetzelfde gebied werken, elkaar beschouwen als concurrenten, die liefst niets mogen weten van hun handelsgeheimen, fabrieksinrichting enz., enz. De redenering van degenen, die deze opvatting huldigen - en helaas zijn het er velen - is de volgende. Onze fabriek is er om voor onze leden het meeste voordeel te behalen, wat wij weten van afzetkanalen, van productiekostenvermindering enz., is ons eigendom en dient alleen aan onze aandeelhouders ten goede te komen. De rest kan ons niets schelen.

Als men deze redenering hoort verkondigen, dan kan men een hele massa wijze mannen zien knikken, dat is nu eens een reële taal, geen sentimentaliteit, geen gezeur over het algemeen belang, zaken zijn zaken, een fabriek is geen filantropie enz., enz.

De meeste, die zo redeneren, zijn niet altijd bekrompen mensen, het zijn soms mensen met werkelijk gevoel voor het algemeen belang, die bij andere gelegenheden daarvan ook wel blijk geven.

Het is alleen een bewijs hoe diep deze opvatting is doorgedrongen ook onder de landbouwers, hoewel zij in hun eigen bedrijf deze opvatting nooit hebben gekend. Deze opvatting doet schade. Het verhindert, dat de lijn der coöp. wordt doorgetrokken.

Is de ene fabriek werkelijk de concurrent van de andere? Het kan soms zo schijnen, maar deze schijn bedriegt. Onze coöp. fabrieken zijn geen doel, ze zijn middel, een speculatieve fabriek is doel. Daar onze fabrieken slechts een middel zijn om het eenmaal voortgebrachte product op de markt te brengen, is het in aller belang dat wordt samengewerkt en dat dit zo goed mogelijk geschiedt en een der dingen die hierbij in, aanmerking komen is, *dat op de markt wordt gebracht een product van prima kwaliteit tegen zo laag mogelijke productieprij.*

Wat kan het op de duur de ene boer schelen of zijn buurman door zijn hulp zijn waar goedkoper produceert en dus meer geld verdient. Het enige waar hij belang bij heeft is, dat zijn buurman een goed product maakt en dat hij op zijn beurt profiteert van de voorlichting van anderen. Er zijn stappen gedaan in deze richting, in de zuivelbereiding tamelijk veel, er is daar nog veel te bereiken, in de aardappelmeelindustrie is er zeer veel gedaan, in de karton- en suikerindustrie staat men nog aan of voor het begin.

De **besturen** van fabrieken en ook de **directeuren**, die het door mij veroordeelde standpunt innemen, kunnen bezield zijn door een oprecht verlangen, op deze wijze het belang hunner fabriek zo goed mogelijk te dienen. Zij zien alleen dat belang veel te eng en zijn daardoor geworden tot de grootste sta-in-de-weg voor de verdere vooruitgang.

Ik ben nu zo langzamerhand gekomen tot het door mij genoemde doel, tot verweer tegen **trustvorming** van andere groepen. Trustvorming is een algemeen verschijnsel geworden in de maatschappij en het is er een bewijs van dat in kringen, die vroeger het idee der zaligmakende concurrentie aanhingen, de opvattingen gewijzigd zijn. Zij zien in dat in plaats van onderlinge strijd, onderlinge samenwerking veel beter is. Hoe groot die trustvorming al geworden is, is moeilijk te schatten, daar er vele dingen zijn, die men wel geen trust noemt, maar die in hun uitwerking toch werkelijk precies hetzelfde zijn.

Voorlopig zullen we eerst even alleen kijken naar wat we in engere zin de trusts zouden noemen en dan nog speciaal die, waarmee we direct te maken hebben. Wij zien deze zich het sterkst ontwikkelen, op het gebied van de kunstmest. Zonder kunstmest is de landbouw tegenwoordig niet meer denkbaar. Zonder kunstmest zouden we op geen mijlen na de dichte bevolking van tegenwoordig op het platteland. kunnen onderhouden, zou ook de voedselvoorziening der gehele maatschappij gevaar lopen.

Dit zouden nu nog zaken zijn waarvan de individuele boer zou kunnen zeggen: interessant, maar toch zaken, die mij direct niet aangaan, evenwel de omstandigheden zijn zo

geworden, dat ook de boer in eigen bedrijf het er niet meer zonder doen kan. Kunstmest is nodig voor de maatschappij en voor de boer. Kunstmest is, zoals gezegd, een noodzakelijke voorwaarde voor een behoorlijke voedselvoorziening.

Ik haal dit aan om direct te constateren dat deze trusts eigenlijk nog nooit bij iemand uit ethisch oogpunt bestrijding hebben ondervonden en dat men daarom eventuele voedsel-trusts, die in wezen precies hetzelfde zijn, ook niet kan bestrijden.

Het bestaan van de trust op kunstmestgebied, kali, stikstof en fosforzuur, is zeker niet alleen nadeel, maar het bergt gevaren in zich. Deze trusts hebben, vooral als ze, waarnaar ze toch allen streven, het monopolie krijgen, de macht om voor een flink deel de rentabiliteit van de landbouw te bepalen. Zij kunnen door hun prijspolitiek het ene land benadelen, het andere bevoordelen. Hun macht is, als een keer het monopolie bereikt is, enorm.

Tegenover hen staat de individuele boer als een stofje tegen een berg. Hij kan niets, hij kan de leiding zijn wensen zelfs niet kenbaar maken. Deze trusts hebben in doorsnee maar één zwakke plaats en dat is dat zij, om te bestaan, moeten produceren, en produceren geeft niets als er geen consumptie is. Dit weerhoudt hen van de grootste misgrepen en van al te scherpe uitingen van machtswellust. Dit zwakke punt moet dan ook de hoofdaandacht hebben. Men zou het ook zo kunnen zeggen, dat de trusts gaarne rekening zullen houden met de wensen van de consumenten, als deze slechts hun wensen niet voldoende kracht naar voren brengen.

Die voldoende kracht is niet een briefje schrijven door een individuele landbouwer of 1000 individuele landbouwers, zelfs niet al zijn deze landbouwers in een vereniging georganiseerd. Neen, die kracht komt eerst als met de wensen ook kan komen de daad, d.w.z. als die wens naar voren wordt gebracht door een organisatie die zelf ook koper is. En nu is de redenering heel eenvoudig. De invloed van de landbouwers zal recht evenredig zijn aan de sterkte der inkoopcentrale. Als die inkoopcentrale voor 100 % in de behoefte zou voorzien, zou de invloed ook de hoogst mogelijke grens bereiken.

In zijn eerder genoemd werk geeft de heer Blink een hele beschouwing over de waarde van de „landbouw-handel". Die landbouwhandel kan alleen maar diensten bewijzen als correctief op een mogelijke oneconomische distributie door de coöperatie. Dat correctief is op andere wijze ook te vinden, en voor de rest zal deze landbouwhandel alleen maar de positie van de landbouw tegenover de trusts kunnen verzwakken. Hoe eerder de „landbouwhandel" wordt teruggedrongen, hoe beter het voor de landbouwer zal zijn.

Het eerste doel moet zijn, nationaal een zo krachtig mogelijke organisatie te vormen, dat deze de wensen der organisatie tegenover de trusts niet voldoende kracht naar voren kan brengen, maar het kan nodig zijn dat tegenover de trusts, die zich niet storen aan de nationale grenzen, komt een internationale verstandhouding der aankoopcoöperaties. Hoe dikwijls ook de belangen uiteenlopen, in vele opzichten lopen ze samen en vooral waar het betreft een betere en goedkopere voorziening met grondstoffen.

Wij zijn er in Nederland, hoewel we een krachtige aankoopcentrale hebben, nog niet; wij zullen misschien nooit tot het einddoel komen. Het kan evenwel direct veel beter en daarom dienen vooral die streken, waar de landbouw hoog staat, nu eens te laten zien, dat zij op dat gebied ook meer kunnen doen.

Nu nog de trustvorming aan de anderen kant. Deze treedt veel minder op de voorgrond. Wij hebben niet tegenover de landbouw een trust die hem de melk, boter; het graan enz., enz. afkoopt. Daar behoeft men dus niet te gaan verdedigen direct, daar ligt het terrein voor de aanval.

Al de eeuwen door is de landbouw geweest een der slechtst betaalde beroepen. Wij hoeven hier niet uit te zoeken, waarvan dat een gevolg is. Wij hebben er alleen mee te maken of we daar ook een beetje verbetering in kunnen brengen.

Nu wordt op 't moment de landbouw bedreigd door een sterke groepsvorming in de maatschappij. Het is altijd bijzonder moeilijk om op dit gebied niet vaste gegevens te komen. Het beste ziet men misschien de ontwikkeling van een dergelijk verschijnsel in een staat als de Ver. Staten van Amerika, die een afgesloten werelddeel op zichzelf is.

Men heeft daar berekend, dat de boer voor de oorlog plm. 20 % en daarna plm. 10 % van het nationale inkomen kreeg. Niet dat de boeren wat het inkomen betreft in absolute zin achteruit zijn gegaan, maar relatief wel erg. Natuurlijk zijn er verschijnselen die er op wijzen dat misschien de verhouding hier niet zo erg is als in Amerika, maar iets in dien geest toch wel. Het blijkt uit de berekende cijfers der laatste jaren wel.

Die organisaties der andere beroepsgroepen, arbeiders, ambtenaren, industriëlen, zelfs de middenstand, zijn goed en zij zijn gericht op het eigen belang. Zij kunnen met hun organisaties direct iets bereiken en doen dat. Het gevaar is groot, dat de landbouw, die in deze verreweg de zwakste positie inneemt, de dupe van de historie wordt. Daartegen helpt alleen georganiseerd optreden, en wel heel krachtig.

Het verkrijgen in deze van enige meerdere billijkheid is een zaak van zeer ingewikkelde aard. Daarvoor dient men de grenzen der coöperatie zeer ver te overschrijden. Maar ook de coöp. heeft hierbij een grote taak, zoals wij reeds zagen, maar die kan ook nog weer voor een deel helpen, door ook zoveel mogelijk in de afzet der voordelen, die de trust biedt, te bereiken.

Tenzij deze trust gepaard gaat met zeer sterk politiek streven, als b.v. in Zwitserland het geval is, zal van monopolie geen sprake zijn. Zo juist heeft in Duitsland de leider van de Duitsch-nationalen op de noodzakelijkheid van landbouwtrusts met Regeringssteun gewezen. Gaat men deze weg op, dan krijgt men wel een zeer wankel gebouw, misschien mogelijk in een land, aangewezen grotendeels op import, voor een export-land wordt het heel moeilijk. Zonder twijfel zal, als, de staat het monopolie schept, de invloed van de Staat steeds groter moeten worden.

Het idee van een monopolie zullen wij dan ook m.i. uit het hoofd moeten zetten. Wij zullen moeten trachten te krijgen beter en regelmatigere afzet. Zo weinig mogelijk scherpe fluctuaties, de grootst mogelijke efficiëntie in de afzet. Waar het betreft export-producten en voor een deel ook binnenlandse producten, zal dit zonder enige twijfel het allerbeste gaan, als de afzet zoveel mogelijk geconcentreerd wordt. Er kan dan ook van doelmatige nationale handelspolitiek sprake zijn, doelmatige reclame enz.

Men kan de afzetgebieden verdedigen en veroveren. Ook hier moet het concurrentie-idee, het eng egoïstische, plaats maken voor een ruimer, moderner opvatting van be-

drijfs- en handelspolitiek. Dat alles wordt niet in eens bereikt, dat moet groeien, moet vooral natuurlijk groeien.

Wij moeten vooral zorgen, dat we van de coöperatie niet maken een kasplant, maar dat wil ook zeggen, dat we met open ogen en doelbewust deze weg op moeten gaan. De coöperatie kan ons nog ontzettend veel brengen, meer nog in de toekomst dan in het verleden, maar de groei zal minder gemakkelijk zijn. De directe prijsprikkel zal, behalve bij de aankoop, vermoedelijk niet zeer krachtig meer werken, het moet nu gaan met ruimer inzicht, en daarom moet, dat is m.i. wel het allerbelangrijkste, coöperatief besef gewekt worden.

Wij zullen ons ernstig dienen te beraden, hoe maken we van onze boeren werkelijk coöperatoren, hoe leiden we onze jeugd, zodat deze gevrijwaard wordt van de misplaatste opvatting, dat in coöperatie ook de concurrentie het enig juiste is, dat in vele opzichten de oude opvatting der concurrentie heeft uitgediend.

Daartoe is aller hulp nodig. Coöperatie kan slechts bloeien als zij groeit. Alle landbouw-coöperaties zijn er vóór en dóór de boer, evenals de landbouw-organisaties, die niet zijn coöperaties. Zij hebben alle één basis voor haar bestaan. Ieder heeft zijn eigen taak, zijn eigen roeping. Die dient eerst en die dient zo goed mogelijk vervuld te zijn, maar op de bodem blijft altijd, dat iedere coöperatie slechts een onderdeel is van het grote gebouw, dat moet worden opgetrokken tot het welzijn van de Nederlandse boeren.

Coöperatie betekent samenwerking, die niet ophoudt bij het dorp, niet bij de provincie, niet bij de groep, coöperatie wil samenwerking op zo ruim mogelijke basis. Of er op 't moment reeds een geestesgesteldheid is geschapen, die samenwerking van alle coöp. op nationale basis mogelijk maakt, betwijfel ik. Er zijn vele bezwaren, het hoofdbezwaar is dat men nog te veel kijkt naar eigen belang, naar eigen groep.

Coöp., vooral in zijn hogere trappen, eist een ruime blik, eist een ontzettende verantwoordelijkheid, vooral in de hand van hen, die geroepen zijn daar leiding te geven, berust voor een goed deel het welzijn van de boerenstand. Het is hun plicht dat niet alleen hun engere taak, de zorg voor eigen organisatie, goed wordt vervuld, ook de ruimere, het medewerken aan het grote geheel, aan het algehele welzijn van de boerenstand, moet in het oog gehouden worden. Ik vrees dat het daaraan nog wel eens zal ontbreken, en dat de tijd er nog niet is, dat de boer uit het middel der coöperatie haalt wat er in zit.

Slechts dan zal het geschieden, als de coöperatie zich ontwikkelt tot een nationaal geheel, in onderdelen vrij, gedragen door één gedachte, werkende in volkomen harmonie. Dat kan nu nog niet zijn. Wij moeten dat gevoel kweken, vooral bij onze jongeren, opdat eindelijk dit ideaal, dat slechts verwezenlijkt kan worden door een sterke geest van saamhorigheid, verwezenlijkt moge worden.